

Dicționar de termeni liturgici

Brett Scott Provance

Dicționar de termeni liturgici

Traducere de Gelu Păcurar

Copyright © 2009 by Brett Scott Provance

Ediția originală a fost publicată în limba engleză, cu titlul *Pocket Dictionary of Liturgy & Worship* by Brett Scott Provance, de InterVarsity Press, 430 Plaza Drive, Westmont, IL 6055, USA. www.ivpress.com

Toate drepturile rezervate.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin editurii Casa Cărții, Oradea. Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a editurii Casa Cărții, Oradea.

Dicționar de termeni liturgici

Brett Scott Provance

Copyright © 2025 Casa Cărții

Casa Cărții, Oradea

OP 2, CP 30

410670, Oradea

Tel.: 0359 800 333; 0728 874 975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PROVANCE, BRETT SCOTT

Dicționar de termeni liturgici / Brett Scott Provance ;
trad. de Gelu Păcurar. - Oradea : Casa Cărții, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-732-284-2

I. Păcurar, Gelu (trad.)

2

81

Traducerea: Gelu Păcurar

Editarea: Naomi Butulan

Corectura: Lavinia Filipaș

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

Coperta: Marius Bonce

Tipar executat de

BOOK
EXPERT
Powered by METROPOLIS

www.book-expert.ro

Prefață

Acest *Dicționar* a fost scris având în vedere interesul și atenția crescândă în ce privește structura și conținutul închinării creștine. Scopul acestui dicționar este ca în primul rând și înainte de toate să pună la dispoziție informațiile privitoare la închinarea creștină comunitară.

Pe lângă acest scop, dicționarul este de ajutor în următoarele:

- demistificarea termenilor liturgici;
- completarea studiilor teologice și biblice prin oferirea de informații bogate, atât în ceea ce privește stabilirea unor baze sau rațiuni biblice ale închinării comunitare, cât și în a facilita studiul relațiilor istorice dintre Scriptură și serviciile divine;
- creșterea sensibilității față de *semnificațiile* din cadrul serviciilor divine, printr-o abordare interdisciplinară, adică, nu doar prin intermediul textelor scrise, ci de asemenea cu ajutorul (de exemplu) artei și al arhitecturii;
- informarea creștinilor contemporani cu privire la tradiția istorică mai cuprinzătoare (evangelicii sunt familiarizați cu anumite categorii *teologice* și anumite rezultante ale istoriei creștine, însă cu excepția anilor recentți, sunt mai puțin familiarizați cu *liturghiile* din istoria creștină).

Despre definițiile dicționarului

Închinarea comunitară tradițională este centrată în jurul a două slujbe obișnuite, acestea fiind slujbele de închinare duminicale

și închinarea zilnică. Acestea sunt cele două slujbe asupra cărora se concentrează acest *Dicționar*, întrucât cea mai mare parte din tot ceea ce implică liturghia și închinarea creștină este parte a acestor două slujbe. Închinarea sau viața devoțională la nivel individual este doar incidentală în această lucrare.

Pe lângă focalizarea pe aceste două servicii ale închinării creștine comunitare, acest *Dicționar* abordează anul liturgic și indicatorii tradiționali de timp din comunitatea creștină, care sunt întretesuți în viața creștinilor individuali din lume (indicatori zilnici, sezonali, anuali sau pe parcursul vieții), sporind astfel sensibilitatea față de acest aspect particular al vieții creștine.

Un dicționar de o asemenea mărime este limitat în ceea ce cuprinde și felul în care abordează conținutul. Au fost selectate anumite persoane și anumite locuri, deoarece au fost inovative sau reprezentative într-un mod semnificativ. Referințele scripturale și aluziile din definiții sugerează teme similare (prin analogie), poate o sursă comună de luat în calcul (omologie), dar nu neapărat o derivație istorică (genealogie). Contribuțiile singulare la informațiile oferite într-o definiție sunt notate prin scrierea numelui autorului în paranteze (cu informația bibliografică din Bibliografie).

În ceea ce privește formele liturgice oferite în unele definiții, acest dicționar nu are pretenția de a oferi singurele forme „corecte” sau „curate” ale ritului creștin. Creștinismul nu numai că este divers în anumite aspecte (perspectiva sincronică), ci alteori trebuie să admitem și o ambiguitate istorică (perspectiva diacronică). Există o abundență de variații, chiar și în cele mai vechi biserici, deși în general există similarități remarcabile. Ceea ce a fost prezentat aici sunt generalizări reprezentative pentru mai multe tradiții, în mai multe detalii, dar nu pentru o anumită tradiție particulară (dacă nu este precizat acest lucru). E adevărat că sunt generalizări, dar prin acestea studentul va fi mai bine echipat pentru a face față diferențelor specifice (într-adevăr, acest

Dicționar este pregătit ca un ajutor și ca un impuls pentru studii suplimentar). Tradițiile liturgice sunt expresii în evoluție continuă ale bisericii, privitoare la lucrarea lui Dumnezeu în creație și în mântuire, răspunsuri potrivite din partea celor răscumparați.

Psalmii

Textul ebraic al Vechiului Testament și traducerea greacă a Vechiului Testament (Septuaginta) diferă în sistemul de numerotare al Psalmilor. Bibliile protestante și unele biblii catolice urmează textul ebraic cu mici diferențe. Biserica Ortodoxă folosește numerotarea Septuagintei. În acest *Dicționar*, referințele Psalmilor sunt cele din numerotarea ebraică (aceasta este și cea protestantă). Când sunt oferite totuși două numere pentru același psalm – de exemplu Psalmul 141 (140) – primul număr este cel din Biblia Ebraică, iar numărul din paranteză este cel din Septuaginta. Aceste numerotări diferite ar trebui avute în vedere chiar și în context academic, deoarece unii savanți folosesc numerotația Septuagintei. Tabelul A prezintă schemele de numerotare corespondente.

Tabelul A. Numerotarea comparativă a Psalmilor

Biblia ebraică/protestantă	Septuaginta (LXX)/Ortodoxă
Psalmii 1–8	1–8
9–10	9
11–113	10–112
114–115	113
116:1–9	114
116:10–19	115
117–146	116–145
147:1–11	146
147:12–20	147
148–150	148–150

Doresc să îmi exprim mulțumirea față de câteva persoane pentru sugestiile lor bune în procesul de compilare a acestui dicționar, și anume: Kim Riddlebarger, Beverly Howard, Rick Ritchie și Patty Broesamle, și în special Dan Reid de la IVP, pentru recomandările sale editoriale. Doresc de asemenea să mulțumesc lui Mitchell Provance pentru schița din Anexă.

Abrevieri

<i>1 Clem.</i>	<i>1 Clement</i> (scrisă în Roma cca 96)
<i>ABCP</i>	<i>Anglican Book of Common Prayer</i> [Carte de rugăciuni folosită în Biserica Anglicană]
<i>AC</i>	Anglican Communion
<i>Ap.Trad.</i>	<i>Tradiția apostolică</i> (împărțirea pe capitele sunt cele din ediția lui Bradshaw, Johnson și Phillips)
<i>aram.</i>	aramaică
<i>Art. Rel.</i>	[The Thirty-Nine] Articles of Religion (Biserica Anglicană)
<i>Aug.Conf.</i>	Augsburg Confession [Mărturisirea de credință de la Augsburg] (luterană)
<i>BA</i>	Bisericile Apusene, în special romano-catolicii, anglicanii/episcopalienii, luteranii, prezbiterienii, reformații și metodiștii
<i>Barn.</i>	<i>Barnabas</i>
<i>BCP</i>	<i>Book of Common Prayer</i> în general, în orice ediție
<i>BF&M</i>	Baptist Faith and Message (Convenția Baptistă de Sud)
<i>BL</i>	Biserica Luterană
<i>BO</i>	Biserica Ortodoxă
<i>BP&R</i>	Bisericile prezbiteriene și reformatate
<i>BR</i>	Bisericile Răsăritene, în general bisericile ortodoxe greco-ruse, dar includ de asemenea bisericile siriene și copte, precum și altele
<i>BRC</i>	Biserica Romano-Catolică
<i>Calvin, Învățătura</i>	<i>Învățătura religiei creștine</i>

Cat.Mic	Catehismul Mic al lui Martin Luther
cca	<i>circa</i> , în jur, aproximativ
CCC	<i>Catechism of the Catholic Church</i> [Catehismul Bisericii Catolice]
CW	<i>Common Worship</i> (Biserica Anglicană)
Chiril, <i>Cateh.</i>	<i>Catehezele mistagogice</i> ale lui Chiril al Ierusalimului (mijlocul secolului al IV-lea)
Chiril, <i>Procatech.</i>	<i>Procatechesis</i> a lui Chiril al Ierusalimului (mijlocul secolului al IV-lea)
<i>Did.</i>	<i>Didahia</i>
<i>EBCP</i>	<i>Episcopal Book of Common Prayer</i> [Cartea episcopaliană de rugăciuni] (ediția 1979) folosită de Biserica Protestantă Episcopaliană din Statele Unite ale Americii
eng.	engleză
evr.	ebraică
f.	feminin
F&O	eseurile <i>Faith and Order</i> ale Consiliului Mondial al Bisericilor
fl.	termenul latin <i>floruit</i> , indică perioada în care a trăit sau a activat o anumită persoană
fr.	franceză
ger.	germană
Germ.	<i>On the Divine Liturgy</i> scrisă de Germanus
gr.	greacă
Heid.Cat.	Heidelberg Catechism [Catehismul de la Heidelberg] (reformat)
Herm., <i>Sim.</i>	<i>Similitude</i> , Păstorul lui Herma
Ign.	Scrisorile lui Ignațiu din Antiohia (cca 110), de exemplu, <i>Către Efeseni</i> ; <i>Către Smirneni</i> ; <i>Către Filadelfieni</i> ; <i>Către Magnezieni</i>
Irin., <i>Haer.</i>	<i>Adversus haereses</i> scrisă de Irineu (rom. <i>Împotriva ereziilor</i>)

- Iustin, *1 Apol. Prima apologie*, scrisă de Iustin Martirul (către împăratul Antoninus Pius, a domnit 138–161)
- Iustin, *Dial. Dialog cu iudeul Trifon*, scrisă de Iustin Martirul lat. latină
- LG *Lumen Gentium* (Constituția dogmatică despre biserică, document Vatican II)
- LXX Septuaginta
- Mărt. West. Mărturisirea de la Westminster (prezbiteriană)
- NT Noul Testament
- PGM *Papyri Graecae Magicae: Die griechischen Zauberpapyri* (ed. Karl Preisendanz, 1973)
- pl. plural
- Policarp, *Mart. Sf. Pol. Martiriul Sfântului Policarp*, episcopul Smirnei
- RR Reforma radicală (grupările anabaptiste, de exemplu, menoniții sau cele influențate de anabapțiști, cum ar fi diferitele grupări ale creștinilor după Evanghelie)
- SC *Sacrosanctum concilium* (Constituția Liturghiei Sacre, document Vatican II)
- Tert. Tertullian: *Apologeticus* (rom. *Apologia*); *De baptismo* (rom. *Botezul*); *De oratione* (rom. *Rugăciunea*)
- VT Vechiul Testament

Referințe de trimitere

Acest dicționar utilizează referințele de trimitere prin următorul sistem:

Un asterisc (*) plasat înaintea unui cuvânt sau a unei expresii indică spre faptul că o definiție a acelei teme, în cuvinte asemănătoare, mai apare și în altă parte în carte.

Cuvântul *vezi*, urmat de un subiect și plasat în paranteză, poate fi utilizat în locul asteriscului pentru a-i direcționa pe cititori spre o definiție relevantă.

Expresia *vezi de asemenea* plasată la finalul unei definiții îi direcționează pe cititori spre teme asemănătoare.

Un termen așezat în ordine alfabetică, dar fără a fi definit este urmat de *vezi* și de termenul din listă sub care urmează să fie găsită definiția.

A

a cappella. Termen italian pentru muzică „specific pentru capelă”, adică, doar cu voce umană (de exemplu, *cânt simplu). Unele biserici protestante de astăzi evită folosirea instrumentelor muzicale în închinarea comunitară.

abație. O *mănăstire, condusă de un *abate sau stareț.

abate, stareț, stareță. Termen care provine din aramaicul (*'abbā'*) însemnând „tată”, capul unei *mănăstiri sau *abații. Dacă abația este formată de călugărițe, călugărița conducătoare este o *abatesă*.

abluțiune. O spălare rituală sau ceremonială.

absidă. Din termenul latin pentru „boltă” (*apsis*; gr. *konchē*, „găoace”), zona semicirculară din partea bisericii dinspre *altar, își are originea de la forma de *bazilică. Uneori este asociată cu bolta sa, fiind o reprezentare a domului ceresc. Această parte, „găoacea”, a fost asociată cu nașterea și moartea lui Isus (Germ. 3), astfel este foarte potrivită asocierea absidei cu bazinul de botez. Vezi Anexa.

absoluțiune. Derivat din termenul latin *absolvo*, „a elibera”; urmează în liturghii după *mărturisirea păcatului. Este afirmația și acțiunea prin care *preotul sau *slujitorul iartă congregația de păcate, datorită poziției recunoscute pe care o are preotul (pe baza lui Mt. 16:18–19; Ioan 20:23). În unele biserici absoluțiunea înseamnă doar faptul că slujitorul este calificat să mângâie și să reamintească adunării că păcatele lor sunt iertate pe baza lucrării lui Cristos (ceea ce este o simplă *declarație de iertare).

abstinență. Actul prin care cineva se abține sau își interzice anumite plăceri trupești precum hrana, băutura, sexul sau

somnul. Abstenența este parte a spiritualității creștine (de exemplu, Fapte 21:9; *vezi* ascetism), iar unele abțineri sunt încurajate în NT din motive religioase (de exemplu, 1 Cor. 7:5; 8:1–13). Prin tradiție, a fost încurajată abținerea de la hrană înainte de a lua parte la *euharistie. În istorie, perioadele de *Advent și *Postul Mare au fost considerate perioade de abstenență. *Vezi de asemenea* postul.

aclamare. Încuviințarea vocală din partea congregației, ca de exemplu la *citirea Evangheliei în *liturghia Cuvântului din BRC.

acolit. O persoană care ajută în cadrul liturghiei (gr. *akolouthos* „adept, discipol”). Această poziție este asigurată uneori de un tânăr, iar în acest caz termenul este sinonim cu *băiat de altar*, deși acum este uzual ca și fetele să slujească în poziție de acolit.

acoperământul de pristol. O învelitoare de pânză care acoperă masa comuniunii, atârând peste margini, încorporând adesea cinci *cruce în modelul ei, reprezentând cele cinci răni pe care le-a îndurat Isus pe cruce. Tradițional, acest acoperământ a reprezentat materialul pentru îngroparea lui Isus (cf. Mc. 15:46; Ioan 19:40).

Advent. Perioadă calendaristică în BA care include cele patru *duminici precedente *zilei de Crăciun, anticipând sosirea (lat. *adventus*) lui Isus Cristos. Prima săptămână de Advent începe odată cu cea mai apropiată duminică de sărbătoarea Sfântului *Andrei (30 noiembrie), iar cea duminică începe și *anul liturgic în BA. Datarea acestei practici este din secolul al cincilea sau al șaselea. În istorie, era o perioadă caracterizată de o atitudine de pocăință (deși acum este minimalizată) și de anticipare, în care predicarea se focaliza asupra rostirilor profetice ale Scripturilor cu privire la prima și a doua venire a lui Isus Cristos. A treia duminică din Advent, introduce bucuria (începe tradiționalul *introitus, în lat. *Gaudete*:

Flp. 4:4). O serie faimoasă de *antifoane a acestui sezon este cea a Antifoanelor *, „O”. În BR Adventul începe la 15 noiembrie, cu patruzeci de zile înaintea zilei de Crăciun. Culori: purpuriu și/sau albastru.

Afro-american spirituals. Un gen de muzică creștină care provine din experiența afro-americanilor din perioada sclaviei până în perioada mișcării drepturilor civile. Accentuează în special convertirea, încrederea în Dumnezeu în fața opresiunii, eliberarea și drumul spre casă. Imnurile* reprezentative sunt: „Go Tell It on the Mountain”, „Going Home”, „I Know It Was the Blood”, „I’ve Got Peace Like a River”, „Swing Low, Sweet Chariot”, „There Is a Balm in Gilead”, „Were You There?”, „We Shall Overcome”, „When the Saints Go Marching In”.

agapă. Termenul grecesc (*agapē*) pentru „dragoste” (cf. 1 Cor. 13), asociat liturgic cu vechea masă de dragoste a primilor creștini (Iuda 12), cunoscută ca resursă pentru ajutorarea săracilor (Ign. *Smirn.* 6.2–7.1). Întâlnirile regulate la masă erau obișnuite comunităților creștine timpurii (Pliniu, *Epistulae* 10.96; Tert., *Apol.* 39). Mai apoi *euharistia poate să fi fost asociată cu aceasta sau chiar să fie menționată de acest termen (cf. 1 Cor. 11:20–22; posibil *Did.* 9; 10; Ign., *Rom.* 7.3), însă mai târziu cele două au fost separate (cf. instrucțiunile pentru mesele comune din *Ap. Trad.* 23.4; 26–30, care includeau *rugăciunile, *psalmii precum și o formă a lui *lucernarium). Probabil că agapa se desfășura în conformitate cu structura tradițională a meselor greco-romane, cu alte cuvinte, mai întâi masa (gr. *deipnon*; cf. 1 Cor. 11:20) urmată mai apoi de băutura (gr. *symposion*; lat. *convivium*; cf. Luca 22:20). În arta prezentă în *catacombe, cele două mese par nu numai să fie

---

* Unele dintre imnuri au fost traduse și în limba română și sunt folosite în închinarea publică în bisericile evanghelice (n.ed.).